

музично-теоретичній системі актуалізується культуровідповідний аспект, вона виконує функцію загальнення. Інакше, якщо стан музичної практики має риси стабільності і переважає тенденція до інтровертних худоскопальних, тоді музично-теоретична система стає покликанною до пошуків нових критеріїв, методів, цінностей, істин, тобто починає виконувати евристичну функцію. Однак треба пам'ятати, що не завжди той чи інший історичний етап буде однорідним з точки зору своїх змістових характеристик: він може включати кілька систем того чи іншого типу.

На завершення звернемо увагу на ще один важливий момент. Як відомо, з точки зору історії музикознавства можемо говорити не тільки про музично-теоретичні системи, а й про музично-теоретичні концепції. Та коли ми звертаємося до композиторської творчості, виникає інша картина. Ми, звісно, можемо говорити про композиторські школи, об'єднувати їх представників у стильові напрямки тощо. Але очевидно й те, що творчість кожного композитора є неповторно-особистісним явищем. Тому більша загальненість музично-теоретичних систем та, відповідно, більша індивідуалізованість музично-практичних концепцій являють собою ще один доказ відносної самостійності в контексті діалогічності їх історичної взаємодії.

Олена БЕРЕГОВА

*доктор мистецтвознавства,
проректор Національної музичної
академії України ім. П.І. Чайковського*

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ДИСКУРСУ І РЕФЛЕКСІЇ В РОЗРОБЦІ ТЕОРІЇ МУЗИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Востанні десятиріччя спостерігається посилення інтересу до проблем музичної комунікації, викликаний суттєвими змінами у сфері побутування музичного мистецтва. Бурхливий розвиток засобів масової комунікації, цифрових технологій зв'язку, Інтернету зумовили широкі проникнення музики, у тому числі в академічній, в найрізноманітніші аспекти соціальної життєдіяльності. У зв'язку з цим всебічне та комплексне дослідження процесів функціонування музики як специфічного виду соціального спілкування є надзвичайно актуальним у сучасному музикознавстві.

Дослідження проблеми музичної комунікації традиційно здійснюється на основі інформаційно-кової моделі комунікації, запропонованої американськими вченими К. Шенноном та У. Вівером ще в середині ХХ ст. Однак, розповсюдження в гуманітарних науках такого перспективного напрямку, як дискурсивно-рефлексивна парадигма наукових знань дозволяє доповнити трактовку музичної комунікації аналізом деяких аспектів музичного дискурсу та рефлексії. Для цього необхідно зупинитися на найбільш показових теоріях дискурсу та рефлексії в гуманітарній думці останніх десятиріч.

Поняття дискурсу є одним із основних понять сучасної прагматичної лінгвістики та лінгвістики тексту. Сучасні уявлення про дискурс віддзеркалюють увесь хід лінгвістичної науки. У першій половині ХХ ст. мовознавство протягом досить тривалого періоду було зосереджене на вивченні однієї з двох діалектично пов'язаних сторін мови – мовної системи, але, починаючи з другої половини 60-х років, центр уваги лінгвістів переноситься на іншу сторону цієї діалектичної єдності – мовленнєву діяльність та її продукт – дискурс. У лінгвістиці під дискурсом розуміють відрізок мови більший за речення; постструктуралістська думка надає дискурсові ширшого смислу, охоплюючи сфери економіки, культури, історії тощо, а також певні мовні принципи, відповідно до яких дискурс класифікують і репрезентують як окремі періоди.

Теорія дискурсу як прагматизованої форми тексту берє свій початок у концепції Е. Бенве-

ніста, котрий розмежовував план дискурсу – мовлення, що привласнюється людиною, котра говорить, і план оповідання. Під дискурсом Е. Бенвеніст розуміє «усіляке висловлювання, яке зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» [1].

У сучасній лінгвістиці поняття дискурсу трактується неоднозначно. Існуючі підходи щодо цього можна означити так:

- визначається через текст або текст через дискурс;
- розуміється як когнітивний процес, пов'язаний із творенням мовленнєвої поведінки [2];
- розглядається як послідовність взаємозв'язаних висловлювань, об'єднаних спільністю цільового завдання [3];
- визначається як засіб бесіди та мислення, що можуть ставати ритуалізованими;
- тлумачиться як мовленнєве утворення, одиниця вищого, ніж речення, рівня;
- уявляється як форма мовленнєвого спілкування, яка передбачає взаємозв'язок між мовцем та слухачем, як міжособистісна діяльність;
- розуміється як складна комунікативна подія;
- інтерпретується як соціолінгвістична структура, яка твориться адресатом у конкретних комунікативних, соціальних та прагматичних ситуаціях [4].

Найбільше розмаїття підходів становлять спроби визначити текст через дискурс або дискурс через текст. Якщо під текстом розуміють відносно завершену письмову знакову конструкцію, то під дискурсом – «відносно незамкнуту відкриту мовну комунікацію, що передбачає нарощення аргументів і пояснень» [5, с. 45]. І текст, і дискурс різновидами вербальної діяльності, тому відокремленість цих понять одне від одного є, до певної міри, умовною, і воно скоріше завсєвиконують взаємодоповнюючі функції в пояснювальних структурах спілкування. Так, розгорнутий учасний дискурс, являючи собою немовби пролонговане обговорення, може здійснюватися шляхом обміну текстуально оформленими посланнями. Не декларують особливої відокремленості текст і дискурс представники лінгвістики, семіотики та похідних від них галузей науки.

О. Ішмуратов ототожнює дискурс з певним видом тексту. Так, дискурс – це текст, який містить міркування, тобто текст, в якому фіксується певний хід думки, а комунікативний дискурс – це текст, що містить взаємозалежні судження деяких суб'єктів [6, с. 171].

Дискурс трактується як складне комунікативне явище, що включає в себе соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання про процес продукування та сприйняття текстів. Дискурс за Т. ван Дейком, – це складна комунікативна подія, «суттєва складова соціокультурної взаємодії, характерні риси якої – інтереси, цілі та стилі» [7].

Н. Арутюнова визначає дискурс як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними, прагматичними, психологічними факторами; це – текст, узятий в аспекти подій; мовлення, що розглядається як цілеспрямоване соціальне явище, дія, як компонент, що бере участь у взаємодії між людьми і механізмах їх свідомості. Дискурс – це мовлення, занурене у життя» [8].

Дискурс також розуміється як текст, «представлений у вигляді особливої соціальної даності» [9] і «утворений в результаті мовленнєвої діяльності представників певної лінгвокультурної спільноти, який розглядається у сукупності його лінгвістичних параметрів та соціокультурного контексту» [10].

П. Рікер вказує на конкретні відмінності між поняттями тексту і дискурсу. Дослідник вважає, що поняття дискурсу слід ввести хоча б для того, щоб з'ясувати розбіжності між мовою розмовною і письмовою [11]. На противагу самодостатній мовній системі, дискурс – це мова події, звернена до іншої людини, співрозмовника. Дискурс – переважно розмовне дійство, подія як така, а текст – закодована згадка, спомин про подію. П. Рікер виділяє чотири основні риси – відмінності між мовою і дискурсом, які конституують розмовну мову як подію, вчинок і які виявляються саме тоді, коли мова переводиться в дискурс. Знання цих

відмінностей, за П. Рікером, здатне послужити суттєвою підмогою в розробці герменевтики події. 1) Дискурс – це щось тимчасове, яке розуміється виключно в теперішньому. Мова – позачасова система знаків. 2) Для мови не існує суб'єкта, в той час, коли дискурс відсилає до того, хто говорить, за допомогою різних індикаторів, наприклад, таких, як особиста мова. 3) Мова відсилає лише до знаків усередині тієї ж системи; світ для неї відсутній так само, як відсутні час і суб'єкт. Дискурс же співвідноситься саме з ними. Він відсилає до світу, який повинен описувати і представляти. Саме дискурсі реалізується символічна функція мови. 4) Мова є лише умовою комунікації, для якої вона забезпечує коди; дискурс – це власне комунікація, безпосередній обмін посланнями [11, с. 187].

Розшифровуючи першу позицію, П. Рікер підкреслює невластивість дискурсу, його здатність з'являтися і зникати. Можливість зникнення дискурсу обумовлює необхідність його фіксації. Ось чому виникає проблема фіксації і збереження дискурсу. Стосовно другої тези П. Рікер зауважує, що в розмовному дискурсі авторська інтенція суб'єкта, що говорить, і значення дискурсу в повній мірі відповідають один одному. У письмовому дискурсі (тексті) ця відповідність порушується; між вербальним значенням і ментальною інтенцією виникає дистанція. «Не те, щоб ми отримували текст без автора: зв'язок між тим, хто говорить, і дискурсом не відмінений, але роздутий і ускладнений» [11, с. 191]. Навіть у тому випадку, коли письмовий дискурс – текст – відсилає до того, хто говорить, дисоціація смислу та інтенції все ще зберігається. Текст прагне вийти за кордони обмеженого горизонту автора. Те, що повідомляє нам текст, означає щось більше, ніж мав на увазі автор. Вимоги узгодженості мови з намірами суб'єкта тут не реалізуються. Здавалося б, текст, позбавлений можливостей мовного дискурсу «сприяти» проясненню смислу за допомогою інтонації, манер, міміки, жестів, виявляється прозорішим у відношенні «врятованого» смислу. Текст передає одухотвореність дискурсу без фізичної або психічної участі автора. Однак, залишившись без явних вказівників того єдиного правильного розуміння задуму, текст набуває багатозначності і подібноється до символу. Третє положення концепції дискурсу П. Рікера ґрунтується на тому, що дискурс відсилає нас до світу, або, конкретніше, до ситуації, спільної для співбесідників. В усному дискурсі ключові моменти можуть бути продемонстровані рухами пальців, жестиами, що означають обставини часу і місця. У тексті, зв'язку з утратою найдрібніших деталей, ситуація звільняється від вузькості й обмеженості, розширюється до інших масштабів, що потребує нових рівнів виміру. П. Рікер, посилаючись на гайдегерівське розуміння дискурсу як проєкцію буття-в-світі, стверджує, що «саме писання в своїй свободі не тільки від автора, а й від переказу діалогічної ситуації виявляє це роздування дискурсу як проєкцію світу» [11, с. 192]. Нарешті, остання теза П. Рікера підкреслює, що лише дискурс, а не мова, адресований будь-кому, що й є підґрунтям для комунікації. На відміну від розмовного дискурсу, текст адресований аудиторії, яка формується в результаті вміння її членів прочитати послання. Адресатом письмового дискурсу стає невідомий невидимий читач. Діалогічні обертони, якими наповнене мовне висловлювання (М. Бахтін), затихають у писанні.

Тут ми впритул наблизилися до спроб визначити дискурс через поняття діалогу. Сучасна лінгвістика не знаходить суттєвої різниці між поняттями діалогу і дискурсу, визнаючи їх, які поняття текст у дискурсу, взаємозалежними і взаємодоповнюючими в пояснювальних структурах спілкування. Л. Ставицька тлумачить дискурс як «діалог, учасники якого є водночас і мовцями, і слухачами, їх об'єднує подія спілкування і мета – порозумітися.... Дискурсивна діяльність передбачає діалог національних культур і мов, діалогічність наукового і філософського дискурсу, інтертекстуальність, емпатичну та маніпулятивну діалоговість, інтернет-комунікацію» [12].

На нашу думку, близькість понять тексту, дискурсу, діалогу, спілкування обумовлюється тим, що по-перше: в основі всіх зазначених понять лежить мовленнєва діяльність; по-друге, антропоцентричним характером цих термінів: у кожному з них присутній суб'єкт – людина як найвища цінність, носій культурних соціальних та індивідуальних смислів.

Проте, існує відмінність, яка істотно відрізняє поняття дискурсу від діалогу. Оскільки дискурсу широкому сенсі є відрефлектованою формою діалогу, певною здатністю громадськості обговорювати – рефлексувати, реконструювати, критикувати передумови соціального буття (Ю. Габермас) на перший план виходить категорія рефлексії.

При розгляді цього поняття спостерігаємо не менше різноманіття ідей і концепцій. Більшість гносеологічних характеристик рефлексії обмежується уявленнями, які співвідносяться з дослівним перекладом цього слова з латини – «повернення назад» для заглиблення у те, що відбулось, і на цій основі пізнання найпотаємніших глибин буття через активність людини. Віншіх інтерпретаціях рефлексія – це здатність людини повертати свідомість на саму себе, розмірковувати над своїм психічним станом.

Філософи-мислителі різних часів вклали в поняття рефлексії різний зміст. Так, для Аристотеля рефлексія є рисою божественного розуму, який продукує свій предмет, відображається в ньому і пізнає на цій основі свою сутність. У Платона рефлексія протилежна практиці, вона є заглибленням у внутрішню сутність предмета суб'єктивності. Рефлексія є, насамперед, поверненням суб'єкта до самого себе після виходу із себе – усвою протилежність. Для Локка рефлексія була джерелом особливого знання, коли спостереження направляється на внутрішні дії свідомості (тоді як відчуття має своїм предметом зовнішні імпульси). Для Лейбніца рефлексія не що інше, як увага до того, що в нас відбувається, тобто діяльність, здатність монад до аперцепції, усвідомлення уявленням власного змісту. За Юмом, ідеї це рефлексія над враженнями, які отримуються ззовні. У Гегеля рефлексія постає як форма саморозгортання духу. У працях Канта рефлексія містить основу можливості об'єктивного порівняння уявленого одного з другим. Трансцендентальна рефлексія пов'язує погляд із апріорними формами чуттєвості та розсуду і науки, що контролює об'єкт. Фіхтер розуміє рефлексію як наукове знання про самого себе. У Гуссерля рефлексія є назвою актів, в яких потік переживання зусіма його різноманітними подіями стає ясно осягненим і таким, що аналізується. Тобто, рефлексія є методом пізнання свідомості.

Сучасна наука виділяє окремі акти рефлексії, серед яких найбільш поширеними є мас-сприйняття, само спостереження, самоаналіз, самовідношення, самоусвідомлення тощо. Зміст цих процесів розкриває механізм автотрансформації – рефлексивного переосмислення суб'єктом свого особистісного досвіду. У цьому розумінні рефлексія виступає універсальним способом саморегуляції, що передбачає готовність людини жити в світі комунікації, який постійно змінюється, оновлюється й трансформується, й змінювати себе та свої дії відповідно до цього.

Конструктивний внесок у теоретичний аналіз проблеми – диференціацію й конкретизацію, а, отже, операціоналізацію предмета рефлексії, зробили такі вчені, як, зокрема, Б. Анан'єв, Л. Божович, С. Рубінштейн, В. Роменець, В. Столін, П. Чамата. Гносеологічні характеристики рефлексії та їх вираження в мисленневих та пізнавальних процесах розкрито у працях Г. Антипова, О. Огурцова, В. Зарецького, С. Степанова. Питання інтелектуальної та особистісної рефлексії розроблялись у дослідженнях В. Давидова, Г. Голіцина, Б. Ельконіна та інших. Проблемам з'ясування генетичних чинників рефлексії присвячено чимало наукових праць, виконаних у психологічній школі С. Максименка.

Огляд сучасних наукових уявлень про феномен рефлексії дозволив встановити, що рефлексія є методологічною категорією, котрій властиві певна строкатість у її семантичному визначенні. В різних наукових теоріях рефлексія інтерпретується, як:

- осмислення мислення;
- аналіз знання для одержання нового знання або перетворення неявного знання на явне;
- самоспостереження за станом розуму або душі;
- дослідницький акт, спрямований людиною на саму себе;
- відображення людиною власної внутрішньої психічної діяльності, якостей і станів;
- усвідомлення людиною того, як вона сприймається іншими людьми;
- здатність утримувати в свідомості вихідну ситуацію, позицію і одночасно перебувати в

рефлексивній позиції, тобто задаватися собі запитання, аналізувати матеріал вихідної позиції;

- унікальна властивість, притаманна лише людині, стану свідомлення чогось, процес презентації психіці свого власного змісту.

А. Карпов розрізняє три основні види рефлексії: ситуаційну, ретроспективну і перспективну [13]. Так, ситуаційна рефлексія забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз подій, здатність суб'єкта співвідносити свої дії з ситуацією та їх координацію відповідно до умов, що змінюються, і власного стану. Поведінковими проявами і характеристиками цього її виду є, зокрема, час обмірковування суб'єктом своєї поточної діяльності; ступінь розгортання процесів ухвалення рішення; схильність до самоаналізу конкретних життєвих ситуацій. Ретроспективна рефлексія виявляється в схильності до аналізу вже виконаної в минулому діяльності та подій, що відбулися. У цьому випадку її предметами стають передумови, мотиви і причини подій, що відбулися; зміст минулої поведінки, а також результативні параметри, особливо, допущені помилки. Ця рефлексія виражається, зокрема, у тім, як часто і довго суб'єкт аналізує та оцінює події, що відбулися, чи схильний він взагалі аналізувати минуле і себе в ньому. Перспективна рефлексія співвідноситься з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки; плануванням як таким; прогнозуванням ймовірних результатів тощо. Її основні поведінкові характеристики: деталізація планування своєї поведінки, частота звернення до майбутніх подій, орієнтація на майбутнє.

Л. Пилипенко, вивчаючи соціальну рефлексію, виокремлює її структуру інтелектуальний, екзистенційно-практичний та мотиваційний компоненти [14]. Інтелектуальний компонент пов'язаний з певним рівнем інтелектуального розвитку особистості; екзистенційно-практичний свідчить про наявність досвіду індивіда рефлексивних знань та умінь; мотиваційний вказує на інтенцію самопізнання, самовизначення, самореалізації.

В основі теорії рефлексії мислення Г. Щедровицького лежить ідея елітарності мислення, його недоступності всім без винятку. Згідно з Г. Щедровицьким, мислення й діяльність принципово «безлюдні», позбавлені свідомості та всіх пов'язаних із свідомістю реальностей: емоцій, почуттів, пристрастей, озаріння пророцтв. Людина може увійти в простір мислення й діяльності, але це для неї не обов'язково. Більше того, вступаючи в мислення й діяльність, людина завжди опиняється на периферії того й іншого, будучи, в масштабі часу та організованості, лише периферійним елементом. Елітність перебування в діяльності й мисленні визначається не тривалістю цього перебування і навіть не центральністю положення, а захопленням людиною плацдармом мислення й діяльності. У цьому сенсі поведінка в діяльності, мислення й рефлексія мислення безпечні і надають можливість свавілля, що робить суб'єкта непередбачуваним ні в мисленні, ні в рефлексії з приводу цього мислення. Рефлексивне управління в цьому випадку перестає бути управлінням і перетворюється на мистецтво жонглювання та маніпуляцій. За Г. Щедровицьким, рефлексія мислення є «мислення мислення», потік мислення. Мислення без «мислення мислення» не існує і перетворює мислення на «думання», безплідні потуги думки [15]. Теорія рефлексії мислення Г. Щедровицького розвинулася в практику, досить успішну у вирішенні багатьох інтелектуальних і комунікативних завдань.

Протилежну теорію – рефлексії свідомості розвивав В. Лефевр. За В. Лефевром, рефлексія свідомості притаманна будь-якому суб'єкту і в цьому плані тотальна для всього людства. Рефлексія доступна притаманна будь-якій свідомій істоті чи носію свідомості. Посуті, рефлексія свідомості є синонімом совісті (в англійській мові ці два поняття позначені одним словом). За Лефевром, свідомість завжди егоцентрична: вона виштовхує людину в центр світотворення й примушує взяти на себе, в межах морального імперативу, всю повноту відповідальності за цей світ. Усе загальність свідомості і рефлексії дозволяє говорити про можливість точного описання рефлексивних переживань і переживань совісті людиною й, відповідно, про можливість рефлексивного управління. Введення в середину себе певної етичної універсалії – це визнання сумісності знання людини з певним абсолютним носієм Добра і зла, діалогічності і совісті, і свідомості. Згідно з теорією Лефевра, нічого іншого в свідомості, крім етичного під-

грунтів чинків і прийняття рішень, не рефлектується й рефлексії не піддається [16]. І в цьому сенсі свідомість і совість прості та примітивні до обоготі і повної математизації. Таким чином, на відміну від рефлексії мислення, рефлексія свідомості в силу можливості її математичного описання є принципово придатною для технологізації. Це означає, що вона може бути масово репродукована, якщо на те з'явиться попит (наприклад, у галузі виховання та освіти).

Розглянуті сучасні теорії дискурсу і рефлексії справили значний вплив на розвиток різних галузей соціальних і гуманітарних наук. Категорії дискурсу і рефлексії належать до числа тих понять, що будучи спочатку запропонованими якимсь одним науковим співтовариством, швидко виходять за його межі й поширюються в інших, часом доволі далеких одна від одної галузях знань. Аргументом для екстраполяції понять дискурсу сфери музикознавства є його розуміння як складного комунікативного явища, яке не лише включає акт створення певного тексту, а й відображує залежність творюваного опусу від значної кількості текстуралінгвістичних обставин: знань про світ, думок, установок і конкретних цілей того, хто говорить. Іншими словами, музикознавці цікавлять тлумачення дискурсу як комунікативної події, що обумовлюється взаємозв'язком між мовцем та слухачем і передбачається мовленнєвою поведінкою останніх. На основі такого розуміння А. Черемсина у роботі «Музыкально-коммуникативное событие: факторы формирования музыкального дискурса» дає одне з перших визначень музичного дискурсу як динамічного процесу породження та прийняття музично-мовленнєвого твору, як процесу розгортання композиторського задуму у музичний текст і протилежного йому процесу декодування та інтерпретації музичного твору, як потоку музично-мовленнєвої поведінки, «заглибленої» в ситуацію музичного спілкування. Метою музичного дискурсу є вираження і передача засобами звукової матерії емоційно впорядкованої художньої інформації; спосіб його реалізації – творчий діалог між усіма учасниками музичного спілкування, що здійснюється за кількома, якісно різними лініями комунікації. Типовими учасниками музичного дискурсу є композитор, виконавець і слухачі з усіма притаманними їм особистісними характеристиками (включаючи соціальні, психологічні і власне музичні) [17].

Не менш важливою набуває в теорії музичної комунікації й поняття рефлексії, оскільки будь-яка комунікація включає всебічну процедуру рефлексії. Поняття рефлексії вже давно вийшло за рамки філософської й психологічної галузей науки. Міркування, сповнені сумнівів і протиріч, критичне осмислення людиною своєї хід, заглиблення у власну психіку, споглядання та само споглядання – ці та інші рефлексивні процеси і стани характеризують напружене духовне життя не тільки композитора, а й інших учасників акту музичної комунікації – виконавця і слухача. Рефлексія кожної окремої людини збільшується, збагачується, загострюється за рахунок самопізнання, такі розширення кола знань про навколишнє середовище, тобто рефлексія є здатністю людини мислити про своє мислення задля його вдосконалення. Через мислення та комунікацію, засоби освітньої культури розвиваються механізми рефлексії, що виходять за межі однієї особини, формується суспільна свідомість, національна ментальність та інші форми соціальної рефлексії. Так, через удосконалення рефлексії та саморефлексії окремої людини відбувається матеріалізація рефлексії суспільства й усього людства.

Звернення до проблем рефлексії в контексті дослідження комунікаційних процесів не є випадковим: поняття рефлексії комунікації «природно співвідносяться як внутрішні і зовнішні: можна сказати, що рефлексія – це внутрішня комунікація (автокомунікація), а комунікація – це зовнішня рефлексія. Та цілісна процедура, зовнішнім проявом якої є комунікація, а внутрішнім – рефлексія, належить до класу аналітично орієнтованих процедур, оскільки комунікація, і рефлексія спочатку іменують, розмножують смислові цілісності і лишена в другому крузі – і на своїй структурній основі – відтворюють їх заново» [18].

Дослідження дискурсних практик і процесів рефлексії у музичній творчості є нерозривною частиною сучасного музикознавства. Дослідження побутування музики в соціумі з точки зору процесів дискурсу і рефлексії дає можливість вийти за межі суто музикознавчого аналізу музичного твору, відокремленого від учасників акту музичної комунікації та умов

його функціонування, у сучасний формат вивчення твору як туку комунікації. Отже, враховуючи швидке розповсюдження дискурсивно-рефлексивної парадигми наукових знань, цей напрям, на нашу думку, є надзвичайно перспективним і може принести цікаві результати, особливо в контексті розробки теорії музичної комунікації.

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1975. – 447 с. – С. 276–279.
2. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
3. Мороховский А.И. К проблеме текста и его категорий // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. тр. / КГПИИЯ. – К., 1989. – С. 3–8.
4. Почепцов Г. Теория и практика коммуникации. – М.: Изд-во «Центр», 1998. – 352 с.
5. Костенко Н.В. Ценности и символы в массовой коммуникации. – К.: Наукова думка, 1993. – 130 с.
6. Ишмуратов А. Логико-когнитивный анализ онтологии дискурса / Рациональность и семиотика дискурса: Сб. трудов / АНУ, Институт философии. – К.: Наук. думка, 1994. – 252 с.
7. Дейк Т.А., ван. Язык. Познание. Коммуникация / Пер. с англ.: Сб. работ / Сост. В.В. Петров, под ред. В.И. Герасимова; Вступ. ст. Ю.Н. Караулова и В.В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
8. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР. Сер. Лит. и яз. – М., 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 356–357.
9. Степанов Г. Язык. Литература. Поэтика. – М.: Наука, 1988. – С. 120.
10. Ушакова Т., Павлова Н., Заясова И. Роль человека в общении. – М.: Наука, 1989. – 192 с.
11. Ricoeur P. The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text // Social Research, spring/summer, 1984. 50th Anniversary (Reprinted from Social Research). – Vol. 38. – N 3 (Autumn 1971). – P. 185–218.
12. Савицька Л. Мова і стаття // Критика. – 2003. – № 6.
13. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики // Психологический журнал. – 2003. – Том 24. – № 5. – С. 45–57.
14. Пилипенко Л. Соціальна рефлексія як складова життєвого самовизначення сучасної молоді // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. С.Д. Максименка, В.Т. Циби, Ю.Ж. Шайгородського та ін. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 258–269.
15. Щедровицкий Г.П. Избранные труды. – М., 1995. – 759 с.
16. Левинтов А.Е. Две рефлексии. Доступ за адресою: <http://gp.metod.ru/mmk/problem/problemssue/16/print>
17. Черемсина А. Музыкально-коммуникативное событие: факторы формирования музыкального дискурса: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук. – Тамбов, 2004.
18. Генисаретский О.И. Методическая рефлексия и методическая коммуникация. Доступ за адресою: <http://www.prometa.ru/olegen/publications/17>

Майя РЖЕВСЬКА
доктор мистецтвознавства

ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС» В ІСТОРИЧНОМУ МУЗИКОЗНАВСТВІ

Слово «дискурс» міцно увійшло до лексики на сучасних гуманітарних науках. Однак, з його вживанням пов'язано чимало суперечностей, що коріняться у кардинально різному ставленні до цього слова: від застосування його у значенні поняття, терміна, категорії (аж до надання статусу універсали) до суто звичаєвого використання.

«В академічному побутуванні, як будь-хто знає з досвіду, у нас не дуже поважають слово «дискурс». Його і вимовляють (в усякому разі, у літературознавчому середовищі), ніби ставлячи в лапки інтонаційно, так що у підсумку звучить: «так-званий-дискурс», або «пробачте-на слові-дискурс», або «я-вже-скажу-тільки-ви-непосміхайтесь-дискурс». Застосовуючи це слово як серйозне і пряме, ви ризикуєте виставити себе педантом, гордим своєю ученістю,